

**БИОГРАФІЧНА СТРАТЕГІЯ
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТА**

Ф.А. ТИХОМІРОВА

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
Одеса, Україна
farida2002@ukr.net*

В статті зроблена спроба аналізу питання імплементації біографічного методу у міські дослідження. Розвиток біографічного методу відбувається у напрямку дослідження проблематики колективного життєвого досвіду, колективної пам'яті. Він використовується там, де дослідники цікавлять суб'єктивний досвід переживання соціально-історичних процесів (війни, революції, кризи, міграції) як певних фаз людського життя (дитинство, хвороба, смерть). Йдеться про певну ізоморфність індивідуального життя та буття надіндивідуальних соціокультурних феноменів. Біографія міста формує власний план реальності, який має власні логічні та сюжетні закони, свою систему образів та символів. Перспективним напрямком може стати використання біографічної стратегії, зокрема просопografії, для соціально-філософського дослідження міста.

Ключові слова: біографія, біографічний метод, просопografія, міські дослідження, органіцизм.

**БИОГРАФИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ
СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ
ГОРОДА**

Ф.А. ТИХОМИРОВА

*Одесский национальный университет
имени И.И. Мечникова, Одесса, Украина
farida2002@ukr.net*

В статье предпринята попытка анализа проблемы имплементации биографического метода в городские исследования. Развитие биографического метода происходит в направлении изучения проблематики коллективного жизненного опыта, коллективной памяти. Он

используется там, где исследователя интересует субъективный опыт переживания социально-исторических процессов (войны, революции, кризисы, миграции) как определенных фаз человеческой жизни (детство, болезнь, смерть). Речь идет об определенной изоморфности индивидуальной жизни и бытия надиндивидуальных социокультурных феноменов. Биография города формирует собственный план реальности, который имеет собственные логические и сюжетные законы, свою систему образов и символов. Перспективным направлением может стать использование биографической стратегии, в частности просопografии, для социально-философского исследования города.

Ключевые слова: биография, биографический метод, просопografия, городские исследования, органицизм.

**BIOGRAPHICAL STRATEGY OF SOCIO-
PHILOSOPHICAL RESEARCH OF THE CITY**

F.A. TIKHOMIROVA

*Odessa National University named after I.I. Mechnikov,
Odessa, Ukraine
farida2002@ukr.net*

The article attempts to analyze the problem of implementing the biographical method in urban research. The development of the biographical method takes place in the direction of studying the problems of collective life experience, collective memory. It is used where the researcher is interested in the subjective experience of experiencing socio-historical processes (wars, revolutions, crises, migration) as certain phases of human life (childhood, illness and death). We are talking about a certain isomorphism of individual life and being supra-individual sociocultural phenomena. The biography of the city forms its own plan of reality, which has its own logical and plot laws, its own system of images and symbols. A promising direction may be the use of a biographical strategy, in particular, prosopography for socio-philosophical urban studies.

Key words: biography, biographical method, prosopography, urban studies, organicism.

Вступ. Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Суспільство у сучасному світі

змінюється в умовах глобалізації та урбанізації, в містах мешкає близько половини всього населення планети. Надмірна концентрація населення, транспорту та промислових підприємств, утворення на порівняно невеликих територіях антропогенних ландшафтів, дуже далеких від стану екологічної рівноваги, кліматичні страйки та масові акції актуалізували екологічні проблеми міст. Проблеми соціально-екологічного простору у міському середовищі стають важливим міждисциплінарним напрямком досліджень, тематика яких достатня широка.

Своєрідними маркерами нашого часу стала інтеграція соціально-гуманітарного та природничого знання, повернення в науковий дискурс понять і уявлень, пов'язаних із розумінням суспільства та міста як систем, аналогічних природним (біологічним), у зв'язку із новим сплеском популярності цивілізаційного підходу. Дослідження взаємодії людини і техногенної цивілізації, суспільства і природи, структури міського середовища, проблеми забруднення і збереження екологічного простору міста, психологічного стану людей у сучасних містах, впливу навколишнього середовища на соціальне життя сприятимуть оптимізації цих складних систем. У сучасній теорії міста склалися різні метафори «організованої різноманітності» міста, а саме: місто як базар, місто як джунглі, місто як організм і місто як машина [11]. Ці метафори еволюціонують в деяких варіантах західного наукового та філософського дискурсу [18].

Актуалізація ідей організму відбувається у контексті глобальних екологічних проблем. У публікаціях філософів, політологів, соціологів, натрапляємо на ідеї, що є прямим застосуванням метафори «організму» та ідей організму. Органіцизм – методологічний принцип, відповідно до якого ті чи інші соціальні феномени розглядаються за аналогією з явищами живої природи, роз'яснює специфіку публічних процесів і відносин посиленнями на закономірності природних явищ [8, с. 453.] [16, с. 608]. Цей підхід актуалізує цінності традиційних суспільств, але не втрачає актуальності. Саме він у поєднанні з іншими підходами дозволяє адекватно пояснити багато з того, що відбувається сьогодні в окремих країнах та у глобальному соціумі.

Метою статті є аналіз класичного принципу органіцизму, його впливу на міф міста та імплементацію біографічного методу у міські дослідження, зокрема такі як просопографія.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії філософії витoki органіцизму можна виявити вже в античній натурфілософії. Ще у XVII столітті шотландський геолог Джеймс Хаттон встановив, що всі геологічні та біологічні процеси взаємопов'язані та порівняв води Землі із відповідними системами тварин. Олександр фон Гум-

больдт, один з видатних системних мислителів XVIII–XIX ст., дійшов висновку, про клімат як об'єднуючу глобальну силу та спільну свелюцію живих організмів, клімату і земної кори. Він закликав дослідників «двинути на Землю як на велике ціле».

Особливого поширення органіцизм отримав на хвилі успіхів природничих наук другої половини XIX століття та у філософії позитивізму. Появу органіцизму як наукової методології та світогляду, пов'язують із еволюціонізмом видатного англійського філософа-позитивіста Герберта Спенсера, який провів аналогію між спеціалізованими соціальними інституціями та частинами людського тіла. Володимир Вернадський, досліджуючи ієрархічну організацію біосистем, створив концепцію біосфери. Серед ранніх теорій «живої Землі» концепція Вернадського найближче підходить до сучасної Гайя-гіпотези, сформульованої сучасною науковою мовою Джеймсом Лавлоком та Ліни Маргуліс у 70-80-і роки XX століття. Поняття про живу Землю, розроблені вченими XVIII століття, містять ключові елементи сучасної Гайя-гіпотези. «Метафора Гайї», порівняння планети із організмом корисна тим, що звертає увагу дослідників на пошук механізмів планетарної регуляції.

Саме на початку XX ст. починається систематичне і синтетичне дослідження міста М. Вебером, Ф. Броделем, І.М. Гревсом, М.П. Андциферовим. Новий поворот у світовій урбаністиці справив О. Шпенглер, у праці «Запад Європи», запропонувавши розглядати місто як історичний і культурний феномен. Він представив концепцію «локальних культур», які подібні до живих організмів, що мають живу душу і проживають подібні етапи свого існування: народження, розквіт і поступове згасання. О. Шпенглер стверджував, що первинним символом будь-якої культури є простір, що визначає характер і природу всіх інших культурних форм. Природний ландшафт є таким простором для доісторичних культурних типів. Всі великі культури, на думку філософа, – це культури міські.

Місто О. Шпенглер також розглядав як живу істоту, що має неповторну і загадкову душу. Народжуючись, вона проходить своє становлення, вибудовуючи зрима тіло міста як єдине ціле, яке «живе, дихає, росте, набуває вигляд, внутрішню форму і історію» [14, с. 93]. Душа міста говорить мовою, яка рівнозначна мові культури. Зауважимо, що Шпенглер підкреслював активну ворожість міста природі: «Місто кидає виклик землі. Своєю силуетом воно суперечить лініям природи. Воно заперечує природу. Воно бажає бути чимось іншим і вищим» [14, с. 97]. Місто є колискою держави, політики та релігії, науки та мистецтва. На думку філософа, на ранніх етапах людської культури, коли панує карти-

на ландшафту, міста виникають стихійно, подібно рослинам, вкоріненим у ґрунті. Пізніше виникає велетенське місто – світова столиця, яка сама створює ландшафт та визначає хід і сенс історії, місто як світ. Отже, саме О. Шпенглер заклав основи нового підходу до розуміння міста, актуалізованого в науці і мистецтві XX ст. [15].

Сформульована Шпенглером концепція міста як живого соціально-історичного організму була розвинута М. Анциферовим в його теорії. Анциферов визначив своє розуміння «душі міста»: «єдність всіх елементів, складових міського організму як конкретна індивідуальність, що склалася історично» [2, с. 26]. Мислячи культуру «як щось органічне, нібито живе», М. Анциферов намагався виявити в окремих її явищах єдину домінуючу, названу їм «genius aevi» – дух століття, а в різних формах міського буття – «genius loci» – дух місця.

Російський історик І.М. Гревс, наголошував, що кожне місто являє собою неповторну «особистість», і завдання дослідника – відновити його народження і зростання, углядіти обличчя, пізнати душу міста в її розвитку. Під час подорожей по містах Греції, Італії та Франції у І.М. Гревса склалося уявлення про місто як про живий організм, який необхідно досліджувати із застосуванням методів різних дисциплін. Таке вивчення міст із завданням побудувати їх біографію «дає шлях і ключ для з'ясування сутності культури даної нації, країни, або союзу держав та народів».

Отже, М.П. Анциферов та І.М. Гревс поклали початок вивченню міста як системи, що має знаковий характер, міста як соціального організму. «Місто не є машиною, влаштованою за певним планом, в якій всі частини підігнані, – помічав автор, – органічний підхід до життя міста зможе повніше розкрити його сутність» [4]. За аналогією з живим організмом Анциферов виділяє анатомію, фізіологію і душу міста. Анатомія розглядає топографію міста, взаємне розташування його частин в просторі. Вона передбачає вивчення місця, на якому місто розташоване, – його рельєфу, рослинності, зв'язку із водою, визначення ядра, навколо якого розвивалося місто, його головних вулиць-артерій, площ тощо. Фізіологія зазвичай вивчає організм з точки зору відправлення його функцій, – «місто, яке пульсує усіма своїми органами через діяльність товариства, тобто об'єкт фізіології міста». Дослідник визначив дев'ять основних взаємопов'язаних між собою функцій міста, як соціального організму: місце проживання, центр сподучень, економічна, медична, адміністративна, технічна, військова, культурна (духовна), розважальна функції. Всі вони виражають його природу, вивчати їх ізольовано неможливо.

Також М.П. Анциферов розглядав міський простір як «текст» культури, який виявляє свою знакову та символічну природу [2]. Згодом його підхід буде розвинений Ю.М. Лотманом та представниками семиотичної школи Гартуського університету. Місто, на думку Анциферова, – складний живий організм, який найбільш повно і яскраво втілює культуру суспільства. Воно має свою «долю», «душу» і «мову», тобто є єдиним організмом, що складається з кодів, знаків, символів, які можуть бути розшифровані дослідником. Найважче визначити і зрозуміти психологію міста. «Душа міста» має матеріальне втілення, його ландшафт, силует, що містить інформацію про минуле, сьогодення і майбутнє культури, – все те, що відрізняє його від інших міст, надає йому неповторності.

Поняття «тіло міста», «міська душа» увійшли у контекст роздумів багатьох поетів, митців і мислителів XX ст. Англійський письменник П. Акройд створив один з найбільш значущих в загальному контексті англійської культури XX-XXI ст. образ міста у книзі «Лондон. Біографія». Передмова, названа «Місто як тіло», звертає нашу увагу на образ Лондона як живої істоти, яка розвивається, на його тілесність: «Уявлення про Лондон як про людське тіло є незвичним та вражаючим. Його можна порівняти із символічними образами Граду Господнього – містичного тіла, члени якого – люди, голова – Ісус Христос. Лондон наділяли також формою юнака, який вільно розкинув руки...» [1, с. 21]. Місто народжується, потім являється в образі невинної дитини [1, с. 105], юнака [1, с. 135], хворого, старого і мерця [1, с. 171]. Лондону притаманні «вненажерливість та хтивість», «він охочий до людей, жратви, товарів і шиття» [1, с. 21]. Автор концентрує увагу читача саме на повсякденному житті столиці Британської імперії, потім П. Акройд звернеться до підземного світу Лондону та напише біографію Темзи.

Важко погодитися із російською літературознавицею О. Шубіною, яка вважає біографію міста «новим типом історичного наративу» та наголошує, що «феномен історії міста як біографії у творчості англійського прозаїка виник під впливом постмодерністської естетики» [15]. П. Акройд ще на сторінках «Великої лондонської лежечки», першого роману, поєднав реальні деталі біографії Чарльза Діккенса із сюжетними мотивами і персонажами літературних творів та авторським висловом. Він звертається до англійської історії і культури, спираючись на біографії видатних діячів, але не обмежується тільки історичними реаліями. «Біографія» Лондона постає перед читачем на сторінках твору П. Акройда як біографія дослідника, який безпосередньо відчуває місто. Він підкреслив притаманну місту цілісність, єдність

простору та часу, які зберігаються незважаючи на існування «величезної кількості окремих особистих часів» [1, с. 105].

Видатний неокантіанець Й. Дройзен вважав, що «право на біографію» притаманне також надособистісним історичним феноменам (біографія нації, міста, стану тощо) [7]. Можливість «біографічного» уявлення цих феноменів зумовлена яскравими проявами індивідуальної своєрідності та імпульсивності. Є й інші можливості зіставлення особистих і надособистісних наративів. Про це відносно «біографії нації» говорить Б. Андерсон у роботі «Уявні спільноти» [17]. У цьому контексті актуалізується просопографія як міждисциплінарна галузь досліджень, орієнтована на створення «колективних портретів» різних соціальних груп та спільнот, «колективних біографій» [9].

Загальне проблемне поле, що дає право на вказане типологічне зіставлення, окреслюється вже зіставленням самих критеріїв – понятійних підстав: пам'ять особиста – пам'ять культурно-історична, особиста і культурна самоідентичність, особиста та історична генеалогія, індивідуальна смертність та історична кішчевість етносів тощо. Йдеться про певну ізоморфність індивідуального життя та буття надіндивідуальних соціокультурних феноменів. Пам'ять, генеалогія, ідентичність, кінцевість є певними критеріями, які характеризують їхню структуру. Під ізоморфією розуміють збіг (однаковість) структури об'єктів, розглянутих в певному відношенні. В даному випадку, можливість представити ізоморфними особистість та етнос. Однак слід пам'ятати, що мова йде саме про ізоморфність, а не про ізоубетратність [3]. На це розрізнення вказував видатний філософ, автор загальної параметричної теорії систем А.І. Уйомов [12]. Слід розрізнити гомоморфізм індивідуального і надіндивідуального, також виключно в зазначеному відношенні. У понятті «гомоморфізм» зафіксований принцип уподібнення (невідповідності або збігу) структури об'єктів. В цьому випадку, слід розрізнити «гомоморфний прообраз» та «гомоморфний образ». Гомоморфний образ істотно спрощує структуру прообразу, об'єднуючи ряд його елементів [10].

Походження біографічного методу фахівці одноставно пов'язують з діяльністю чиказької школи [6]. У період з 1910-х по 1930-і рр. школа використовувала різноманітність методів, заснованих на «case studies» або історіях життя, включаючи безпосередні спостереження, неформальні інтерв'ю, читання документів, офіційних звітів. Біографічний метод використовується для опису типової структури життєвого шляху і особливостей колективної біографії окремих поколінь на основі аналізу соціально-історичних даних, реконструювання життєвого світу

окремих індивідів на основі вивчення особистих документів (листування, щоденників, автобіографій, соціальних біографій тощо) [19].

Р.Е. Парк склав програму соціального дослідження міста в Чикаго. Під впливом свого попереднього досвіду роботи репортера він стверджував, що суспільствознавці повинні залишити бібліотеки і «забруднити руки», ведучи безпосередні спостереження і бесіди на вулицях, в барах, в холах шикарних готелів. Кілька перших досліджень стали основою ранньої чиказької школи як описового дослідження вуличного життя, супроводжуваного невеликим аналізом. В англійській дослідницькій традиції біографічний метод найчастіше називають life history [5]. Один з лідерів чиказької школи Е. Берджес називав ідеально підготовлений документ life history мікроскопом, завдяки якому можна побачити гру розумових процесів і соціальних відносин.

Деякі автори навіть пропонують замість широко вживаних термінів «біографічний метод» або «історія життя» вжити термін «історія окремого випадку» (individual case history), що підкреслює селективний характер життєпису. Його вважають спорідненим методом до ситуаційних досліджень «case study». Крім того, прийнято розрізняти три основних типи «історій життя»: повні, тематичні і відредаговані. Біографії людей та спільнот можуть бути також використані в «urban studies» для реконструкції історії становлення і розвитку окремих соціальних інституцій, визначення стратегії ребрендингу та розвитку міста [9].

Висновки. Отже, на основі проаналізованих підходів зробимо перші висновки. Багато процесів в природі і суспільстві (екологічні, соціально-економічні, політичні), які сьогодні хвилюють багатьох, безсумнівно сприяють залученню уваги дослідників до методології організму, що дозволяє зрозуміти ці процеси як частину єдиної глобальної еволюційної динаміки. Метафора організму, як складної та цілісної соціоекосистеми автоматично поширюється на місто. Місто сприймають як складний організм, що сприяє взаємодії та спілкуванню людей, появі в результаті нових ініціатив, видів діяльності. Сучасне місто являє собою унікальну соціокультурну систему, у якій сполучаються парадоксальні, несумісні, часом химерні елементи.

Смисловий зміст міських просторів не обмежений буттям матеріальних форм, які мають образний зміст. Складна конвенціональна структура масиву символічних значень, формує міф міста, змінюючи сприйняття міста з рівня його історії і візуальних відносин між формами на дескриптивний рівень архетипів, символів, образів. Необхідність переосмислення стереотипів семіотики простору сучасного великого міста пояснюється тим, що, при наявності наочної структурованості простору, великі міста відрізняються відсутністю стійкої структури

повсякденності. В результаті завдання сприйняття і розуміння міста ускладнюється, оскільки суб'єкт змушений «збирати» образ з елементів строкатої мозаїки, розкиданих не тільки в просторі, але й в часі.

Будучи формою світосприйняття, формою духовної культури людства, міф міста не розмежує міфологічний і сучасний періоди, хоча в ньому і присутній особливий момент заснування міста і якісь «вузлові» моменти його історії. Він використовується як своєрідна знаково-символічна система сприйняття і розуміння міського життя і світу, тобто формується і розвивається в найтіснішому зв'язку з соціокультурним контекстом. У біографії міста відбивається взаємозалежність людини і міського середовища, характер цієї залежності визначає соціальний час.

Серед об'єктивних передумов виникнення і розвитку міфу міста певне місце займає характер організації середовища предметно-просторового оточення. Сучасне велике місто може бути розглянуто як гіпертекст, складна система багатопарової і нелінійної організації інформації. В результаті матеріальні об'єкти (як антропогенні, так і природні, модифіковані технічними засобами) виступають у вигляді особистісного сенсу, обумовленого індивідуальним досвідом людини та смислових варіацій, які визначаються приналежністю до певної соціальної групи, субкультури тощо.

На хвилі відродження інтересу до біографічного методу у 70-80-х рр. XX ст. його рамки значно розширилися. Він використовується там, де дослідника цікавить суб'єктивний досвід переживання соціально-історичних процесів (війни, революції, кризи, міграції) і певних фаз людського життя (дитинство, хвороба і смерть). Біографія міста формує власний план реальності, який має власні логічні та сюжетні закони, свою систему образів та символів. На відміну від архаїчного міфу, біографія міста утворюється, перш за все, в результаті емоційного переживання архітектурного середовища, історичних подій, природно-кліматичних особливостей та явищ соціальної дійсності. Розвиток біографічного методу відбувається у напрямку проблематики колективного життєвого досвіду, колективної пам'яті. Потрібно детально вивчати біографію міста, при цьому увагу треба спрямувати не тільки на те, щоб осягнути основний звук душі досліджуваного міста, відновити його «genius loci», необхідно зрозуміти процеси, під впливом яких ця душа складалася, на якому ґрунті, з якого ландшафту зміни обставин і до чого призвело місто його минуле.

Перспективним може стати використання біографічного підходу та просопографії для соціально-філософського дослідження міста. Біографія міста дозволяє зробити висновок про значущість цінніс-

ної категорії історії для світогляду у контексті пошуку нових основ національної ідентичності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Акройд П.* Лондон. Біографія. – М.: Издательство Ольги Морозовой, 2005. – 527 с.
2. *Анциферов Н.П.* Пути изучения города как социального организма. Опыт комплексного подхода / Н. П. Анциферов. 2-е изд., испр. и доп. – Ленинград: Сейтель, 1926. – 150 с.
3. *Бирюков Б.В.* Изоморфизм и гомоморфизм. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С.Аверинцев, Э.А. Арад-Оглы и др. 2-е изд. – М., 1989. – С. 209.
4. *Голубева И.А.* И.М. Гревс и Н.П. Анциферов: от Италии к Петербургу (к вопросу становления урбанистики как научной дисциплины) // Историкографический сборник: межвузовский сборник научных трудов. – Саратов, 2008. – Вып. 23. – С. 24–34.
5. *Голубович И.В.* Біографія: силует на фоні Humanities (методологія аналізу в соціогуманитарному знанні). – Одеса: ФЛП Фридман, 2008. – 372 с.
6. *Голубович І.В.* Основи теоретичної біографістики. Навчальний посібник для магістрів філософських факультетів. – Одеса: Акваторія, 2015. – 120 с.
7. *Дройзен Н.Г.* Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории / Пер. с нем. Г.И. Фёдоровой. – СПб., 2004. С. 417–418.
8. *Крисаченко В.* Органіцизм // Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори). – Київ, Абрис, 2002. – 742 с.
9. *Менжулін В.І.* Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні: монографія / В.І. Менжулін. – Київ: НАУКМА; Аграр Медіа Груп, 2010. – 455 с.
10. Теория и методология исторической науки. Терминологический словарь / Отв. ред. А.О. Чубарьян. – [М.], 2014. – С. 211–212.
11. *Трубина Е.Г.* Город в теории: опыты осмысления пространства. – М.: Новое литературное обозрение, 2011. – 519 с.
12. *Уёмов А.И.* Системные аспекты философского знания. – Одесса: Студия «Негоциант», 2000. – 158 с.

13. Шшикина Л.И. Город как культурно-исторический феномен в работах О. Шпенглера и Н. Анциферова // Управленческое консультирование. – 2015. – №8 (80). – С. 158–167.
14. Шпенглер О. Закат Европы / Пер. с нем. под ред. А.А. Франковского. – М.: Искусство, 1993. – 303 с.
15. Шубина А.В. Биография города как новый тип исторического повествования (Питер Акройд «Лондон: биография») // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2009. – № 96. – С. 228–231.
16. Ясь О.В. Органицизм // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – Київ, Наукова думка, 2010. – Т. 7 : Мл – О. – С. 618.
17. Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. L. N. Y., 1983.
18. Langer P. Sociology – Four Images of Organized Diversity. Hollister R.M., Rodwin L. (Eds.). Cities of the Mind: Images and Themes of the City in the Social Sciences. – New York: Plenum Press, 1984. pp. 97–118.
19. Thomas W., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America. Vol. 1. Second edition. N.Y., 1927. – 1150 p.

References

1. Akrojd P. London. Biografija. M.: Izdatel'stvo Ol'gi Morozovoj, 2005. 527 p.
2. Anciferov N.P. Puti izuchenija goroda kak social'nogo organizma. Opyt kompleksnogo podhoda / N. P. Anciferov. – 2-e izd., ispr. i dop. – Leningrad : Sejatel', 1926. 150 p.
3. Birjukov B.V. Izomorfizm i gomomorfizm. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / Redkol.: S.S.Averincev, Je.A.Arad-Ogly i dr. 2-e izd. M., 1989. p. 209.
4. Golubeva I.A. I.M. Grevs i N.P. Anciferov: ot Italii k Peterburgu: (k voprosu stanovlenija urbanistiki kak nauchnoj discipliny) Istoriograficheskij sbornik: mezhvuzovskij sbornik nauchnyh trudov. Saratov, 2008. Vyp. 23. pp. 24–34.
5. Golubovich I.V. Biografija: silujet na fone Humanities (metodologija analiza v sociogumanitarnom znani). Odessa : FLP Fridman, 2008. 372 p.
6. Golubovich I.V. Osnovi teoretichnoi biografistiki. Navechal'nij posibnik dlja magistriv filosofsk'ih fakul'tetiv. – Odesa: Akvatorija, 2015. 120 p.
7. Drojzen I.G. Istorika. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii / Per. s nem. G.I.Fedorovoj. SPb., 2004. pp. 417–418.

8. Krisachenko V. Organicizm // Filosofsk'ij enciklopedichnij slovník / V. I. Shinkaruk (golova redkolegii) ta in. ; L. V. Ozadovs'ka, N. P. Polishhuk (naukovi redaktori). Kiiv, Abris, 2002. 742 p.
9. Menzhulin V.I. Biografichnij pidhid v istoriko-filosofs'komu piznanni: monografija / V.I. Menzhulin. Kiiv, 2010. 455 p.
10. Teorija i metodologija istoricheskij nauki. Terminologicheskij slovar'. Otv. red. A.O. Chubar'jan. [M.], 2014, pp. 211–212.
11. Trubina E.G. Gorod v teorii: opyty osmyslenija prostranstva. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2011. 519 p.
12. Ujomov A.I. Sistemnye aspekty filosofskogo znanija. Odessa, Studija «Negociant»2000; 158 p.
13. Shishkina L.I. Gorod kak kul'turno-istoricheskij fenomen v rabotah O. Shpenglera i N. Anciferova. Upravlencheskoe konsul'tirovanie. 2015. №8 (80). pp. 158–167.
14. Shpengler O. Zakat Evropy / Per. s nem. Pod red. A.A. Frankovskogo, M.: Iskustvo, 1993. 303 p.
15. Shubina A. V. Biografija goroda kak novyj tip istoricheskogo povestvovanija (Piter Akrojd «London: biografija»). Izvestija RGPU im. A.I. Gercena. 2009. № 96. pp. 228–231.
16. Jas' O. V. Organicizm Enciklopedija istorii Ukraïni : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. ; Institut istorii Ukraïni NAN Ukraïni. Kiiv, Nauk. dumka, 2010. T. 7 : Ml – O. p. 618.
17. Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. L. N. Y., 1983.
18. Langer P. Sociology – Four Images of Organized Diversity. Hollister R.M., Rodwin L. (Eds.). Cities of the Mind: Images and Themes of the City in the Social Sciences. New York: Plenum Press, 1984. pp. 97–118.
19. Thomas W., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America. Vol. 1. Second edition. N.Y., 1927. 1150 p.

Авторська довідка:

Тихомірова Ф.А. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, докторант; e-mail: farida2002@ukr.net